

славянської культури, 2005. – 424 с. – (Studia philologica). *Кубрякова Е.С.* Когнитивная лингвистика и семантика термина "когнитивный" / Е.С. Кубрякова // Вестник ВГУ, серия Лингвистика и межкультурная коммуникация. – Воронеж, 2001. – Вып. 1. – С. 6–10. *Петрова М.А.* Типы немодальных значений модальных предикатов (на материале славянских и германских языков) : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / М.А. Петрова. – М., 2007. – 26 с. 158. *Штерн И.Б.* Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : [енциклопедичний словник] / І.Б. Штерн. – К. : "АртЕк", 1998. – 336 с. *Hintikka J.* Knowledge and Belief: an introduction of two notions / Jaakko Hintikka. – Ithaca : Cornell UP, 1962. – 179 p. *Longman Dictionary of Contemporary English.* – Pearson Education Limited, 1989. – 1679 p. *Price H.H.* Some considerations about knowledge and belief // Knowledge and Belief. – Oxford : Oxford University Press, 1968. – P. 41–59. *Prichard H.* Knowing and believing / H. Prichard // Knowledge and Belief. – Oxford, 1968. – P. 60–68. *The American Heritage College Dictionary.* – Third Edition. – Muffin Company, 2000. – 1630 p. *Webster New World Knowledge Dictionary.* – Wiley, John and Sons Inc., 2001. – 1744 p. *Wierzbicka A.* Semantic Primitives / Anna Wierzbicka. – Frankfurt : Athenäum Verlag, 1972. – 325 p. *Wilson J. C.* The relation of Knowledge to Thinking / J. Cook Wilson // Knowledge and Belief / ed. by A.Ph. Griffiths. – Oxford : Oxford University Press, 1968. – P. 16–27.

МУДРАЧЕНКО Т. Б.

(Харківський національний автомобільно-дорожній університет)

КВАЛІФІКАЦІЯ РЕФЕРЕНТІВ КОНЦЕПТУ УКРАЇНА В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті встановлюються типи референтів, які актуалізують складники концепту УКРАЇНА – ПОЛІТИКА, ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНА СФЕРА – в сучасному англomовному публіцистичному дискурсі, та з'ясовуються способи їх кваліфікації. Типи референтів включають актантів, які кваліфікуються за ознаками, діями і відносинами, а також події, що кваліфікуються за ознаками.

Ключові слова: концепт, кваліфікація, референт, актант, подія, англomовний публіцистичний дискурс.

Мудраченко Т. Б. Кваліфікація референтів концепта УКРАЇНА в сучасному англomовному публіцистичному дискурсі. В статті встановлюються типи референтів, актуалізуючих складники концепта УКРАЇНА – ПОЛІТИКА, ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНА СФЕРА – в сучасному англomовному публіцистичному дискурсі, і розглядаються способи їх кваліфікації. Типи референтів включають актантів, кваліфікуючихся по ознакам, діям і відносинам, а також події, кваліфікуючихся по ознакам.

Ключевые слова: концепт, кваліфікація, актант, событие, англomовний публіцистичний дискурс.

Mudrachenko T. B. Qualification of the concept UKRAINE referents in modern English publicist discourse. The article establishes the types of referents which actualise the constituents of the concept UKRAINE – POLITICS, ECONOMICS, SOCIAL SPHERE – in modern English publicist discourse and the ways of their qualification. The types of referents include agents which are qualified by their properties, actions and relations, and events which are qualified by their properties.

Key words: concept, qualification, agent, event, English publicist discourse.

Метою статті є виділення типів референтів концепту УКРАЇНА в сучасному англomовному публіцистичному дискурсі та з'ясування способів їх кваліфікації.

Актуальність обраної теми зумовлюється, насамперед, значущістю концепту УКРАЇНА для українomовного лінгвокультурного соціуму й необхідністю встановлення поняттєвого й аксіологічного змісту уявлень про Україну, репрезентованих у сучасному англomовному публіцистичному дискурсі, що є актуальним для усвідомлення місця й ролі сучасної України у світі.

Концепт УКРАЇНА вивчався в рамках когнітивної семантики [Чабан 1997], проте залишається мало дослідженим **об'єктом** аналізу з позицій діяльнісного підходу, у той час як здобутки дискурсивної лінгвістики останніх десятиліть, по-перше, розширюють коло інтерпретацій концепту, а по-друге, надають новий теоретико-методологічний апарат, що передбачає виявлення когнітивних структур, актуалізованих лексемою *Ukraine* у свідомості суб'єктів англomовного публіцистичного дискурсу. Застосування діяльнісного підходу з метою аналізу дискурсивної події наповнення мовного знаку *Ukraine* змістом і визначає **новизну** дослідження.

Матеріалом статті є 825 фрагментів англomовного публіцистичного дискурсу, що містять лексеми *Ukraine* або її похідні (видання *The New York Times*, *The Guardian*, *The Independent*, *The Telegraph* за 2010 рік).

Концепт розуміємо як дискретну одиницю свідомості, змістова тотожність і структурна цілісність якої забезпечується єдиною об'єктивно-денотативною віднесеністю до сутностей ментальних світів, віддзеркалюваних та конструйованих свідомістю [Никитин 2003, с. 175]. М. В. Нікітін уподібнює концепт дволикому Янусу, який одним боком повернений до світу, що він відображає і/або конструює у свідомості, а другим – до мови і знаків, які виражають і називають (репрезентують та об'єктивують). Стосовно до світу один і той самий концепт існує у формах поняття і уявлення, які, відповідно,

репрезентують думку про загальне або клас, абстраговану від конкретності його представників, та думку про одиничне [там само].

Специфіка обраного для аналізу концепту УКРАЇНА полягає в тому, що він об'єктивується власним ім'ям, яке є засобом репрезентації одиничного (унікального, єдиного й неповторного). Власному імені притаманне суто денотативне (але не сигніфікативне) значення, яке є засобом репрезентації одиничного (унікального, єдиного й неповторного) [там само, с. 100].

Поняття, репрезентоване власним ім'ям не виявляє ознак дефінієндума [Хоменко 2007, с. 79] – його структура не пізнається дефініціально. У результаті, дослідник відповідного концепту залучає додаткові пізнавальні прийоми (що є подібними до визначень), до яких, зокрема, належить *опис* – “прийом, який полягає в переліку ознак предмета з метою неточного виділення його з ряду схожих на нього предметів” [там само, с. 85].

Відтак, ознаки концепту УКРАЇНА можна встановити лише на основі аналізу дискурсивних реалізацій лексики *Ukraine* та/або її дериватів. У конкретному дискурсивному контексті концепт актуалізує лише частину свого змісту, іншими словами, складник: “у кожному концепті є складники, які у свою чергу можуть бути взяті у якості концептів” [Делёз 1998, с. 30]. Кожний складник концепту є “інтенсивною ознакою, інтенсивною ординатою, яка має розумітися не як загальне чи часткове, а просто як суто одиничне” [там само, с. 31].

У дискурсі складні співвідношення між структурними складниками концептів реалізуються на підставі ієрархічної єдності глобальної теми (або макротемі) і локальних тем (або мікротем) дискурсу, де макротема постає як його денотативне ядро, а мікротема – як референт конкретного висловлювання (предметно-референтна ситуація) [Никитин 2003, с. 218]. На ментальному рівні макротема співвідносна з прототипним уявленням про Україну, що репрезентує ядро концепту УКРАЇНА, дані про яке можна отримати лише на основі аналізу всіх можливих дискурсивних реалізацій засобів вербалізації концепту в аналізованому дискурсі, з'ясувавши найбільш типові уявлення про цей об'єкт позамовної дійсності, притаманні суб'єктам цього дискурсу.

Кожен з окремих дискурсивних контекстів, відображаючи певну предметно-референтну ситуацію, що репрезентує одну з мікротем умовного тексту (в нашому випадку текстом умовно вважаємо всю сукупність виявлених в аналізованому дискурсі висловлювань, що містять лексику *Ukraine* та/або її похідні), співвідноситься з тим чи іншим складником концепту УКРАЇНА. Кожна мікротема займає своє місце у складній ієрархії мікро- та макротем, де на кожному окремому штабелі певна мікротема потенційно може слугувати макротемою для більш конкретизованих/деталізованих тем, подібно до того як складники концептів можуть функціонувати як цілісні концепти стосовно інших концептів. При цьому дискурсивні контексти можуть охоплювати одночасно декілька мікротем, які переплітаються між собою і вступають у стосунки ієрархії, хоча первинно всі мікротемі, що належать одній мікротемі, пов'язані лінійно [Долгова 2009].

Як свідчать результати аналізу, в сучасному англomовному публіцистичному дискурсі концепт УКРАЇНА репрезентований трьома складниками, співвідносними з трьома темами – ПОЛІТИКА (ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА і ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА), ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНА СФЕРА.

У межах кожного складника концепту УКРАЇНА виділяються два типи референтів: *актанти* і *події*. Ці референти вважаємо *модельними*, оскільки вони є моделлю (шаблоном) для аналізу певного типу референтних ситуацій.

Актантами є конкретні референти, які актуалізуються у висловленні. Актанти поділяються на *одиничні* та *збірні*.

Типовими **збірними актантами** усіх трьох сфер є *влада* (*Ukraine's new leaders, the government, (Ukrainian) authorities, presidency*), *опозиція* (*opposition*), *ЗМІ* (*press, media, journalists*). **Одиничні актанти** репрезентовані конкретними представниками влади, опозиції і ЗМІ. Типовими одиничними актантами є *найвпливовіші державні діячі України*, насамперед, діючий Президент **В. Ф. Янукович** (*Yanukovych, Viktor Yanukovych, Mr. Yanukovich, President Viktor F. Yanukovich, a new Ukrainian President, President Viktor F. Yanukovich's*), попередній Президент **В. А. Ющенко** (*Viktor A. Yushchenko, Viktor Yushchenko, Mr. Yushchenko, former president Viktor Yushchenko*), лідер опозиції **Ю. В. Тимошенко** (*Ms. Tymoshenko*).

У контексті дискурсу актанти кваліфікуються за *якостями*. **Якості** поділяються на *властивості* і *відносини* [Никитин 2003].

Властивості є “ознаками [виділено мною] речі, якими вона наділена незалежно від її відносин з іншими речами” [Никитин 2003, с. 91]. Підставою для інференції про ті чи інші властивості актантів є їхні ментальні і фізичні дії.

Відносини між актантами становлять собою характеристики актантів, які вони поділяють між собою, володіють ними спільно; відносини проявляються лише за наявності конгломерату актантів, так

що характеристика за типом відносин “навіть для одноразового свого прояву потребує декількох речей” [там само, с. 91]. Відтак, якщо у висловлюванні, яке актуалізує саме цей тип референтної ситуації, експліцитно не міститься двох (кількох) актантів, які перебувають у тих чи інших відносинах, наявність цих актантів імплікується.

Події визначаються як активні кількавекторні ситуації (на відміну від власне дій, за яких має місце однібочна активність); вони є “вторинними стосовно речей, як результат того, що речі зі своєю якістю проявляють себе й залучаються до відносин одна з іншою” [там само, с. 27]; подія як така можлива лише на основі глибоких і поверхневих зв’язків між речами (актантами) і їх ознаками та діями (властивостями) і відносинами [там само, с. 179]. Визначення референтної одиниці як події можливо лише тоді, коли ряд актантів, що мають свої властивості й залучені до системи дій і відносин, активно сполучаються під час співпраці, що має певну мету й призводить до чітко окреслених наслідків, спрямованих у майбутнє.

Типовими подіями, що висвітлені в аналізованому дискурсі, є, зокрема, *Вибори 2010 року* (*presidential election of 2010, presidential run-off*), перемога В. Ф. Януковича над Ю. В. Тимошенко на виборах 2010 (*His [Януковича] victory over Mrs Tymoshenko in election*). До того ж, ЗМІ неодноразово повертаються до обговорення *Помаранчевої революції 2004 року* (*Orange Revolution, the 2004 Orange Revolution*), особливо в тих випадках, коли її наслідки порівнюються зі здобутками діючої влади.

Кваліфікація як приписування ознак будь-яким евристичним способом – інтуїтивно, досвідним шляхом з верифікацією або без неї [там само, с. 67] обов’язково включає аксіологічний компонент. Антанти і події кваліфікуються як позитивні (конструктивні) або негативні (деструктивні). “Оцінка, в тому числі й емоційна, є власне людською категорією, стосується людини і всього того, що певним чином пов’язане з нею, зачіпає її фізичну, психічну й соціальну сутність. Оцінюється те, що потрібно людині; до оцінки залучається цілком і повністю сама людина. Оцінка представляє людину як мету, на яку спрямований світ” [Шаховський 2008, с. 47]. Сучасний розмовний варіант мовлення особливим чином впливає на параметри експресивності й емотивності мас-медійного дискурсу [там само, с. 153], що не може не позначатися на аксіологічності кваліфікацій актантів і подій в аналізованому дискурсі.

Кваліфікація актантів і подій здійснюється в *прямий* (*буквальний*) і *непрямий* (*переносний, метафоричний*) спосіб. При цьому і буквальна, і метафорична кваліфікація може мати *експліцитний* або *імпліцитний* характер.

Буквальна кваліфікація здійснюється *експліцитно*, на основі буквальних значень кваліфікативних мовних виразів, та *імпліцитно*, коли кваліфікативні характеристики встановлюються на основі інтерпретації висловлювань і виведення відповідних інференцій. Наприклад:

(1) *The vote was a victory for Viktor Yanukovich, the country's Kremlin-friendly president who swept to power in February promising to reverse many of the achievements of the 2004 pro-Western "Orange revolution"* (Telegraph, Jun 04, 2010).

(2) *There is little logic to the new law apart from that it shuts the door on any newly formed parties <...> weakens the opposition* (Guardian, Aug 22, 2010).

У контексті (1) актанту *Viktor Yanukovich* за допомогою словосполучення *Kremlin-friendly president* експліцитно приписується така властивість, як орієнтованість на Росію. У контексті (2) цьому ж актантові імпліцитно надається така ознака, як недемократичність. Вона виводиться на основі інтерпретації змісту висловлення, де описуються дії актанта: перешкоджає формуванню нових партій (*shuts the door on any newly formed parties*), послаблює опозицію (*weakens the opposition*). Звідси інференція про недемократичність актанта.

Метафорична кваліфікація актантів здійснюється на основі уподібнення їх іншим сутностям. **Експліцитна** метафорична кваліфікація не потребує інференції, а **імпліцитна**, навпаки, здійснюється шляхом інтерпретації змісту висловлювань і виведення інференцій. Наприклад:

(3) *Once again it shows he [Янукович] is ... simply a puppet, ready to do whatever is required to humiliate and bleed Ukraine of its life's blood* (Telegraph, May 13, 2010).

(4) *... saying that he [Янукович] wanted to avert a new period of political instability in Ukraine* (NYT, Feb 09, 2010).

У контексті (3) діючий президент експліцитно уподібнюється керованій ляльці, що виконує дії, які від неї вимагають (*a puppet, ready to do whatever is required*), а у фрагменті (4) він імпліцитно уподібнюється месії. Метафора месії виводиться, з одного боку, на основі інтерпретації намірів актанта (*wanted to avert a new period of political instability – волів запобігти [спастити народ України від] ще одного періоду політичної нестабільності*), а з іншого – дефінітивного аналізу лексеми *Messiah* (*месія*): *the Messiah* (in Christianity): Jesus Christ who was sent by God into the world to save people from evil and sin [OALD] – (у християнстві): Ісус Христос, якого було послано у світ, щоб спасти людей від зла й гріха.

У наступному прикладі міститься експліцитна кваліфікація відносин між В. Ф. Януковичем і Ю. В. Тимошенко у сфері ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА:

(5) *Mr. Yanukovich said Ms. Tymoshenko was untrustworthy and was responsible for Ukraine's troubles because of her erratic management. Ms. Tymoshenko said Mr. Yanukovich was a buffoon who would be controlled by Ukrainian oligarchs and the Kremlin. Her supporters noted that he had a criminal conviction for robbery as a youth* (NYT, Mar 23, 2010).

У фрагменті (5) експліцитно представлені обидві сторони-учасники відносин: одна сторона – одиничним актантом (*Mr. Yanukovich*), а друга – як одиничним (*Ms. Tymoshenko*), так і збірним (*her supporters*) актантами. Відносини між ними описані експліцитно й мають характер взаємних звинувачень: В. Ф. Янукович вважає Ю. В. Тимошенко недостойною довіри через невідале керівництво державою, а Ю. В. Тимошенко метафорично уподібнює В. Ф. Януковича блязню Кремлівських олігархів і нагадує про його кримінальне минуле. За характером описані відносини визначаються як *протистояння* (конфронтація).

На відміну від актантів, які кваліфікуються за властивостями (ознаками і діями) та відносинами, події кваліфікуються лише за ознаками. Наприклад:

(6) *On Monday, for example, European election monitors praised the election that was held Sunday, calling it an “impressive display” of democracy. Ukraine’s election, in other words, did not follow the Kremlin blueprint* ... (NYT, Feb 08, 2010).

(7) *But it comes with a catch: the election won by the candidate, Viktor F. Yanukovich, was highly competitive, unpredictable and relatively fair — just the kind of major contest that has not been held in Russia since Mr. Putin, the prime minister, consolidated power* (NYT, Feb 08, 2010).

У фрагментах (6) і (7) здійснюється експліцитна позитивна кваліфікація виборів 2010 року. Власне подія представлена експліцитно – словосполученнями *the election that was held Sunday* та *Ukraine’s election*, які кореферентно відсилають до виборів 2010 року в (6), та кореферентними словосполученнями *the election won by the candidate, Viktor F. Yanukovich* та *the kind of major contest* у (7). У (6) кваліфікація події відбувається в експліцитний спосіб (події приписується ознака *демократичність* за допомогою кваліфікативного словосполучення *an “impressive display” of democracy – вражаючий вияв демократичності*) та імпліцитний спосіб (твердження про те, що вибори не повторили Кремлівський сценарій – *did not follow the Kremlin blueprint* – дозволяє інференційно вивести ознаку *демократичність*, оскільки в західних ЗМІ російські вибори вважаються недемократичними). У (7) події виборів експліцитно приписуються ознаки *конкретність, непередбачуваність та відносна чесність (highly competitive, unpredictable and relatively fair)* й імпліцитно – *демократичність* на основі порівняння українських виборів із російськими в період знаходження при владі В. В. Путіна.

Зрозуміло, що перелік референтів, що актуалізують концепт Україна в сучасному англомовному публіцистичному дискурсі, далеко не вичерпується розглянутими в статті. До того ж, контекст має динамічний характер [Макаров 2003, с. 152], як і сам дискурс, а зміна поглядів та аксіологічних характеристик зумовлюється плавним зсувом точок зору суб’єктів у процесі поступового розгортання й нарощування тканини дискурсу [там само, с. 172], контекст якого є таким, що з плином часу поповнюється й змінюється [там само, с. 194]. Разом з тим, виділення основних складників концепту УКРАЇНА – ПОЛІТИКА, ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНА СФЕРА, – а також типів референтів (актантів, що характеризуються за ознаками, діями і властивостями, а також подій), які актуалізують складники концепту в сучасному англомовному публіцистичному дискурсі, і з’ясування способів кваліфікації референтів (буквальна й метафорична експлікація та імплікація) створюють необхідний поняттєвий і методичний апарат для проведення подальшого дослідження.

З огляду на це, **перспективи** дослідження концепту УКРАЇНА вбачаємо в розширенні аналізованої бази його дискурсивних реалізацій, а також у зіставленні знайдених характеристик у різні періоди існування України як незалежної держави, що знаходить відображення в публікаціях відповідних років.

Література

- Делёз Ж. Что такое философия? / Ж. Делёз, Ф. Гваттари ; [пер. с франц. и послесл. С. Н. Зенкина]. – М. : Институт экспериментальной социологии; СПб. : Алетейя, 1998. – 288 с. – (Серия «Gallicinium»).
 Долгова Т. Б. Поняття теми як підгрунтя встановлення структурних складників концепту УКРАЇНА (на матеріалі сучасного англомовного газетного дискурсу) / Т. Б. Долгова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2009. – № 48. – С. 165-168.
 Макаров М. Л. Основы теории дискурса / Макаров М. Л. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
 Никитин М. В. Основания когнитивной семантики / Никитин М. В. – СПб. : РГПУ им. А. И. Герцена, 2003. – 277 с.
 Фролова І. С. Стратегія конфронтації в англомовному дискурсі : [монографія] / Фролова І. С. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. – 344 с.
 Хоменко І. В. Логіка : [підручник] / Хоменко І. В. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 335 с.
 Чабан Н. А. Образ суверенной Украины в вербальном воплощении (на материале публикаций газеты “The New York Times” : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Чабан Наталья Анатольевна. – Черкассы, 1997. – 179 с.
 Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций : [монография] / Шаховский В. И. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с.
 OALD = Oxford Advanced Learner’s Dictionary. – N.Y. : Oxford Univ. Press, 2005. – 1780 p.